

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента, доктора економічних наук, професора,
завідувача кафедри економіки Пузирьової Поліни Володимирівни
на дисертаційну роботу

Кваса Віктора Олексійовича

на тему: «Економічний механізм недержавного пенсійного забезпечення в
трансформаційній системі України»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 «Економіка»

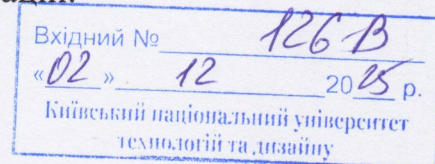
Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження

Однією із важливих складових, що забезпечує стабільність функціонування суспільства, являється пенсійна система. Пенсійне забезпечення безпосередньо впливає на рівень життя громадян. За умов російської військової агресії на Україну гострою та актуальною стає проблема дисбалансу кількості громадян, що отримують виплати із солідарної системи пенсійного забезпечення та працюючих громадян, за рахунок відрахувань яких формується бюджет пенсійного фонду. Внаслідок цього розбалансування зростає дефіцит пенсійного фонду та ризики забезпечення старості майбутніх поколінь. Необхідні узгоджені дії уряду, бізнесу, науковців, експертів для розроблення стратегій подолання кризи в воєнний та повоєнний період для функціонування пенсійного забезпечення громадян та розвитку фінансового сектору України.

В умовах глибокої трансформації економіки України недержавне пенсійне забезпечення стає одним із найбільш ефективних інструментів, що може запобігти зубожінню непрацездатних громадян. Це обумовлює потребу у стратегічному плануванні та функціонуванні механізму недержавного пенсійного забезпечення, з урахуванням сучасних реалій фінансового сектору економіки України.

Сталий розвиток економіки України передбачає не лише забезпечення старості, а й розвиток виробничого потенціалу України та бізнесу.

Україна перебуває на етапі імплементації європейського законодавства, зокрема, Директива 2006/51/ЄС про пенсійні накопичення, яка є частиною законодавства ЄС та Директива 2014/50/ЄС про право на додаткові пенсійні заощадження, створює необхідність у формуванні нових стратегій розвитку пенсійного забезпечення, які відповідали б цим вимогам та водночас зміцнювали соціально-економічну стабільність. У зв'язку з цим тема дослідження є надзвичайно актуальною та відповідає практичним потребам суспільства та держави в умовах сучасних трансформацій.

Отже, потреба у формуванні економічного механізму недержавного пенсійного забезпечення в трансформаційній системі України є своєчасною, і відповідно, тематика наукового дослідження Кваса Віктора Олексійовича є вкрай актуальною та затребуваною в сучасних реаліях, оскільки дозволяє виявити та проаналізувати основні тенденції, що впливають на здатність країни підтримувати соціальну справедливість.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами

Дисертація виконана відповідно до тематики науково-дослідних робіт Київського національного університету технологій та дизайну за темою: «Інтелектуалізація соціально-економічного розвитку в постпандемічному суспільстві» (державний реєстраційний номер 0120U114581), в межах якої автором визначені економічні важелі забезпечення суб'єктами системи недержавного пенсійного забезпечення соціальної, накопичувальної, інвестиційної та конкурентної функції.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Отримані наукові положення, висновки та рекомендації є достатньою мірою обґрунтованими, достовірними та логічними, повністю розкривають завдання та наукову новизну, що підтверджується аналізом значної кількості наукових праць вітчизняних та іноземних науковців з питань міжнародного сільського господарства, сталого розвитку в сфері агропромислового комплексу, управління та державною політикою в сфері аграрного сектору.

У дисертаційній роботі використані нормативні та законодавчі акти, статистичні дані, аналітичні та прогнозні матеріали міністерств і відомств України, вітчизняних та міжнародних офіційних ресурсів та періодичних видань.

Отримані результати дисертаційного дослідження підтверджуються також позитивною оцінкою їх у процесі апробації на 6 Міжнародних науково-практичних, 2 Всеукраїнських науково-практичних конференціях та публікаціями 5 статей у фахових наукових виданнях України категорії Б.

Структура і зміст дисертаційної роботи.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота є цілісною, завершеною науковою працею. Дисертаційне дослідження містить повний комплекс відповідних встановленим вимогам структурних елементів: анотацію, вступ, три розділи,

висновки, список використаних джерел, додатки. Основний зміст роботи складає 295 сторінок друкованого тексту. У тексті дисертації розміщено 56 таблиць, 48 рисунків.

У дисертаційній роботі узагальнено теоретичні та методичні основи і концептуальні підходи системи недержавного пенсійного забезпечення та розроблений економічний механізм недержавного пенсійного забезпечення. Визначені завдання повністю відповідають отриманим результатам.

Розробки дисертанта мають практичну цінність, що підтверджується їх застосуванням у діяльності підприємств України.

Повнота відображення наукових положень дисертаційної роботи в опублікованих працях

Наукові положення дисертаційної роботи автором опубліковано у 13 наукових працях, зокрема 5 статей у наукових фахових виданнях категорії Б з економіки, 13 праць апробаційного характеру: 6 тез доповідей Міжнародних науково-практичних конференцій, 2 тези доповідей Всеукраїнських науково-практичних конференцій. Кількість публікацій є достатньою для представлення дисертації до захисту. Наукові публікації відповідають вимогам п. 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44).

Наукова новизна одержаних результатів

Дисертаційна робота містить ряд сформульованих та обґрунтованих наукових положень, що мають теоретичну та практичну значущість. Найбільш вагомими науковими результатами:

у перше:

– розроблено економічний механізм недержавного пенсійного забезпечення, впровадження якого забезпечує дуалістичний вплив на учасників, на користь яких сплачуються пенсійні внески, та недержавні пенсійні фонди, що дозволяє: забезпечити захист прав та економічні вигоди учасникам системи недержавного пенсійного забезпечення за рахунок страхування, нагляду за діяльністю обслуговуючих компаній та контролю за їх інвестиційною діяльністю; максимізувати зиски недержавних пенсійних фондів шляхом накопичення, розподілу та інвестування пенсійних накопичень для забезпечення високого рівня прибутковості пенсійних активів та використання фінансових інструментів вкладення коштів;

удосконалено:

- функціональний підхід до трансформації системи недержавного пенсійного забезпечення шляхом систематизації цілей, завдань та напрямів діяльності її суб'єктів за економічною, соціальною, накопичувальною, інвестиційною та конкурентною функціями;

- сутнісні характеристики макроекономічних ризиків системи недержавного пенсійного забезпечення, які на відміну від інших, відображають зменшення ймовірності отримання учасниками недержавних пенсійних фондів справедливого пенсійного та інвестиційного доходу внаслідок падіння ВВП, зайнятості та оплати праці, еміграції населення, інфляції, зменшення віддачі від інвестицій та доходності активів;

- науково-аналітичні підходи до оцінки економічного стану та рівня розвитку недержавних пенсійних фондів з їх поділом на відкриті, корпоративні та професійні за показниками інвестиційного доходу, структури активів за інструментами, чистої вартості активів та прибутку від інвестування, що дозволило виявити залежність між падінням економічної активності і девальвацією національної валюти в умовах воєнного стану в Україні та зменшенням інвестиційних можливостей фондів, що полягають в обмеженні їх здатності генерувати дохід для учасників і зниженні чистої вартості активів;

набули подальшого розвитку:

- обґрунтування дуалістичної природи функціонування і розвитку недержавних пенсійних фондів, що полягає у їх позиціонуванні: як соціальних інституцій, що вирішують завдання щодо забезпечення пенсіонерів вищими доходами в старості за рахунок використання коштів та отримання інвестиційного доходу від участі в недержавній накопичувальній пенсійній системі; як акумулюючих інституцій фінансового посередництва, що трансформують заощадження населення в інвестиції;

- варіативні комбінації оптимального поєднання механізмів державного та недержавного пенсійного забезпечення, що ґрунтуються на трансформації накопичувальної пенсійної системи третього рівня і дозволяють забезпечити пенсіонерам додатковий пенсійний та інвестиційний дохід та виплату гарантованих державою пенсій з Пенсійного фонду України;

- наративи розвитку недержавних пенсійних фондів, що включають просвітницьку діяльність щодо переваг участі у цих фондах та сприятимуть підвищенню довіри громадян до недержавної накопичувальної пенсійної системи; впровадження податкових пільг для учасників як стимулу громадян до участі у недержавному пенсійному забезпеченні; цифровізація процесів управління пенсійними накопиченнями шляхом розробки та впровадження онлайн-платформ, мобільних додатків; розширення інвестиційних можливостей

та диверсифікації активів фондів, що мінімізуватиме ризики та забезпечить стабільний дохід для учасників.

Наукове та практичне значення результатів дослідження

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні науково обґрунтованих практичних рекомендацій щодо впровадження економічного механізму недержавного пенсійного забезпечення в трансформаційній системі України.

Рекомендації автора використані у практичній діяльності:

Професійного пенсійного фонду Незалежної галузевої професійної спілки енергетиків України – в частині удосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення України в умовах воєнного стану шляхом розробки інвестиційного інструментарію накопичення, розподілу та інвестування пенсійних накопичень для забезпечення високого рівня прибутковості пенсійних активів, використання фінансових інструментів вкладення коштів, механізмів отримання учасниками НПФ інвестиційного доходу з можливістю інвестувати пенсійні накопичення після досягнення страховою особою пенсійного віку (довідка від 24.01.2025 № 2-01/25);

Громадської організації «Світле майбутнє України» – щодо залучення стейкхолдерів, некомерційних громадських організацій та бізнесу до розбудови системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні та при формуванні обґрунтованих пропозицій для зацікавлених сторін в частині забезпечення стійкого функціонування суб'єктів накопичувальної пенсійної системи, платоспроможності і ліквідності недержавних пенсійних фондів, а також при провадженні просвітницької діяльності серед молоді (довідка від 17.07.2025 № 7-25);

ТОВ «КУА «Реноме – 2008» – в частині застосування економічних стимулів залучення працівників до накопичувального пенсійного забезпечення. Здобувачем проведені аналітичні розрахунки доходів і витрат участі працівників у недержавних пенсійних фондах задля пенсійного забезпечення та гарантування достатнього для якісного життя доходу, а також страхування від ризиків протягом трудового життя і в старості (довідка від 26.03.2025 № 05-05/481);

Основні теоретичні результати й науково-практичні рекомендації автора впроваджено в освітній процес Київського національного університету технологій та дизайну при викладанні дисципліни «Економічна теорія» (довідка від 17.09.2025 № 06-77/2186).

Відсутність порушення академічної доброчесності

Дисертація Кваса Віктора Олексійовича повністю відповідає вимогам Наказу МОН України №40 від 12.10.2017 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» зі змінами від 31.05.2019 р.

За результатами аналізу представлених матеріалів не виявлено фактів порушень академічної доброчесності. Квас В. О. дотримувався академічної доброчесності та норм законодавства про авторське право. У дисертації наявні посилання на відповідні джерела, зазначені у списку використаних джерел, визначено особистий внесок автора в опублікованих в співавторстві працях.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації

Поряд з охарактеризованими вище науковими здобутками та значимими прикладними розробками дисертація не позбавлена певних дискусійних моментів:

1. В теоретичній частині роботи при дослідженні поняття «недержавне пенсійне забезпечення» (стор. 29-38) автор приділяє увагу дослідженню трактування «недержавне пенсійне забезпечення» з точки зору багатьох різних вчених, проте логічно було надати власне авторське визначення категорії «недержавне пенсійне забезпечення», що збільшило б цінність даного дослідження.

2. На рис. 1.4. Система недержавного пенсійного забезпечення (стор. 58) для повного розуміння цілісності системи не вистачило опису основних інституцій, що формують складові системи та принципово відрізняються один від одного.

3. У роботі продемонстровано глибоке розуміння потреб провадження пенсійної реформи, але доречно визначити пріоритет базових принципів, на яких базується сучасна система недержавного пенсійного забезпечення, а саме, соціальні чи фінансові.

4. В розділі 2 проведений аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів України, який доречно було доповнити висновками щодо рівня доходності та ефективності стратегії НПФ.

5. В розділі 3 визначені Директива ЄС 2016/2341 про діяльність установ професійного пенсійного забезпечення та нагляд за ними, яка визначає правила створення та функціонування цих установ, вимоги до управління ними, обов'язки щодо забезпечення інформацією учасників, повноваження компетентних органів щодо пруденційного нагляду, тощо; та Директива 2014/50/ЄС про мінімальні вимоги для підвищення мобільності працівників між державами-членами шляхом покращення набуття і збереження прав на додаткову пенсію, положення якої покликані забезпечити більше збереження

прав учасникам професійних пенсійних схем, отже, доречно було б доповнити актуальністю та станом імплементації цих норм в законодавство України.

6. У розділі 3 таблиця 3.25 (стор. 277) «Етапи становлення недержавного пенсійного фонду в трансформаційній системі України» для розуміння трансформаційного етапу не достатньо опису базових інститутів накопичувального пенсійного забезпечення громадян.

Однак, вказані дискусійні положення не впливають на цілісну оцінку дисертаційної роботи з точки зору її цінності й значимості для науки та практики та не зменшують в цілому позитивної оцінки роботи.

Загальні висновки та оцінка дисертації

Дисертаційна робота Кваса Віктора Олексійовича на тему «Економічний механізм недержавного пенсійного забезпечення в трансформаційній системі України» являє собою авторське, багатоаспектне, виконане на актуальну тему і на високому теоретико-методичному рівні завершене наукове дослідження. Рівень володіння методами наукового дослідження переконливо демонструють високий кваліфікаційний рівень здобувача і відповідну якість проведеного ним дослідження.

Дисертаційне дослідження відповідає спеціальності 051 «Економіка».

За змістом, структурою, обсягом та оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022.

Зазначене дозволяє зробити висновок, що Квас Віктор Олексійович – автор дисертаційної роботи на тему «Економічний механізм недержавного пенсійного забезпечення в трансформаційній системі України» заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

РЕЦЕНЗЕНТ:

**доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки**

**Київського національного університету
технологій та дизайну**

Поліна ПУЗИРЬОВА